

Ärvinge gårds historia

Av Jocke Arfvidsson vice ordf. i Norra Järva hembygdsförening

Ärvinge gård som ligger inklämd mellan de moderna husen i Kista är en av Järvafältets äldsta och största gårdar. De två hus som finns kvar är inte speciellt intressanta. Husen är byggda i slutet av 1800-talet och likadana som hundratals andra hus runt om i landet. Dessutom är husen helt ombyggda invändigt. Det mindre huset flyttades några meter närmare det stora när Kista byggdes. Trots detta är Ärvinge ett gott bevis på att Norra Järva har en historia före den moderna förorten.

Ärvinge nämns första gången i ett testamente från 1323. Då, på medeltiden, var Ärvinge Spångas största by. Ett stort antal forngravar antyder dock att bebyggelsen är betydligt äldre.

I de äldsta jordeböckerna från 1500-talet redovisas fyra hemman på Ärvinge. Två ägdes av kyrkan och ett ägdes av Helgeandshuset och senare av Danvikens hospital i Stockholm. Det fjärde var ett vanligt skattehemman. Dessutom fanns det marker i Ärvinge som brukades av bönder i Sollentuna och Akalla. Under 1600-talet tog adeln över allt fler delar av Ärvinge. Några kända ägare i Ärvinge är riksamiralen Carl Carlsson Gyllenhielm, Gustav II Adolfs livläkare Jacob Robertson och rikskanslern Magnus Gabriel de la Gardie. I slutet av 1600-talet bodde regemenfältskären vid Uppsala kavalleri på Ärvinge. Under 1600- och 1700-talen var ägandeförhållandena i Ärvinge mycket komplicerade. Den ena adelssläkten avlöste den andra innan självägande bönder tog över.

Fyra torp löd under Ärvinge: Kasbytorp och Silverdal i Sollentuna, Sophielund som låg i Kistas nuvarande arbetsområde och Kista båtsmanstorp intill Sophielund. Kasbytorp och Silverdal finns kvar än i dag. Sophielund och båtsmanstorpets revs i mitten av 1970-talet. Båtsmanstorpets byggt i mitten av 1800-talet. Grunden till ett äldre båtsmanstorpets fanns kvar ända fram till 1985.

En båtsman var flottans motsvarighet till arméns indelte soldat. Systemet med indelt krigsmanskap infördes i slutet av 1600-talet och varade i två hundra år för att efterträdas av den allmänna värnplikten 1901. Liksom sina kollegor i armén hade båtsmännen namn efter sina torp. Ärvinges båtsmän kallades av någon anledning för Lohm, men jag har även stött på namnet Erfwing eller Arfwing.

Under 1800-talet hade ägarna till Kista även Ärvinge. Cården var då sammanslagen till en enhet som arrenderades ut. I slutet av 1800-talet hade AB Nitroglycerin en sprängämnesfabrik på ägorna. Fabriken lades ner efter en explosion i början av seklet.

År 1905 köpte kronan Ärvinge och de andra gårdarna på det blivande Järvafältet för att använda området som militärt övningsfält 1905 till 1970. De forna ägarna blev arrendatorer under kronan. I början var verksamheten strängt reglerad. Kronan bestämde hur stor del av markerna som arrendatorema fick plöja och så för spannmålsodling. Vanligen gav man plöjningstillstånd för drygt tio procent av arealen. Resten låg i träda eller var vall. Inga staket tilläts runt hagarna och heller ingen nybebyggelse.

Med tiden kom militären och arrendatorerna allt bättre överens, men jordbruket var hela tiden hårt begränsat.

I boken Svenska gods och gårdar från 1938 framgår det att Ärvinge var en gård på 93 hektar. Arrendator var Emil Lindstedt. Han ägde dessutom en gård i Täby och en på Värmdö. På Ärvinge hade han 35 kor och en tjur, fem hästar och en traktor.

Stockholms stad köpte Ärvinge och andra delar av järvafältet för att bygga de nya förorterna 1970. Några år senare lades jordbruket ner. Ärvinges två kvarvarande hus är i dag klubblokal för bostadsrättsföreningen Rågö.

Fornminnen

Som tidigare har sagts fanns det ett stort antal forngravar på Ärvinge. Arkeologerna på Stockholms stadsmuseum undersökte bl a tre stora gravfält innan Kista byggdes i mitten av 1970-talet. Förutom gravar från omkring år 200 till 1000-talet e Kr hittade de rester av boplatser från omkring år 500 e Kr. År 1982 undersöktes en bronsåldersgrav i Ärvinge, alltså en betydligt äldre grav.

Sent på hösten 1976 gjorde arkeologerna ett unikt fynd på Ärvinge. I en grav som låg i vägen för en parkväg hittade de det bäst bevarade skelettet som har hittats på Järvafältet.

Graven innehöll resterna av en kvinna som hade avlidit omkring år 800 e Kr. Det måste ha varit en rik kvinna med hög social status. Hon hade sina bästa kläder på sig när hon begravdes. Två bronsspännen vid kvinnans axlar visar att hon troligen hade en lång särk och en kjortel som hängde över axlarna. Ett spänne på hennes bröst antyder att hon hade en schal över axlarna. Hon hade ett halsband med glasparlor och flera bronshängen. Hon hade ett nålhus av brons. Ett nålhus är ett litet rör för synålar. Vid höften hade hon en järnkniv. För att inte hungra på vägen till nästa värld hade hon en lerskål med mat. Hon hade också med sig en tupp. Den var nog inte tänkt som matsäck utan var någon slags religiös symbol.

Kvinnan var i 60-årsåldern när hon dog och hon var ca 170 cm lång. Vad hon dog av är inte känt, men vi kan se att hon hade tandvärk, hennes tänder var svårt angripna av karies.

Stockholms stadsmuseum har rekonstruerat graven och den har i dag en central plats i museets utställning om Stockholms forntid.

De många fornminnena visar att Ärvinge var en stor by redan under forntiden. Den bör ha bestått av tre gårdar i slutet av forntiden. Den var en av områdets två eller tre "storgårdar" och var troligen säte för bönder av högre status och rang än granngårdarna.

Namnet Ärvinge

Ortnamn som slutar på -inge är vanliga i Mälardalen. De anses vara mer än tusen år gamla. Den äldsta stavningen är Heruinge 1323. Namnet stavades Ervinge 1409. Över huvud taget stavas namnet med E (Ervinge) fram till mitten av 1900-talet. Det är först på den allra senaste tiden som stavningen med Ä (Ärvinge) har blivit stadfast.

Namnet har inte blivit slutgiltigt förklarat. En tänkbar förklaring är att namnet innebär att gården/byn tillhör de som har flyttat dit från Järva. Den ska alltså vara "lärvingarnas gård". Järvas tre gårdar finns delvis ännu bevarade i Solna vid Järva krog. Men det ska understrykas att förklaringen är osäker.

Från sockenstämman

Trots att Ärvinge var en stor och betydande gård i Spånga finns det rätt få anteckningar om ärvingeborna (eller heter det ärvingarna?) i Spångas sockenstämmoprotokoll. De flesta anteckningarna är relativt ointresanta. De handlar om att någon ärvingebonde har fått något förtroendeuppdrag, oftast rätt obetydligt, och liknande.

Några mer spännande noteringar finns dock. Ärvinge nämns redan i det äldsta brevarade protokollet från 1605. Då fick "Eggert i Erffwinge " en tunna spannmål i betalning för något arbete som han hade utfört.

I ett protokoll hundra år senare, 1702, "Klagade Olof Olsson i Kymblinge över Joen Persson i Erfwinge för dess otidighets skull med skriande och ropande mest var helgdagsafton när han kommer fuller ifrån krogarna brukandes han skälla och öknamna folket i byn etc. vilken framhades och förmentes denna gång för slikt ogudaktigt väsende att avstå "

År 1754 hade Ärvinge drabbats av syfilis. Man antog att smittan kommit till byn med ett besmittat ammebarn från Stockholm. Flera personer i Ärvinge blev sjuka och smittan spred sig snart till Granby och Eggeby. Prästen varnade församlingen för att ta emot sjuka ammebarn. En varning som var nog så befogad, syfflisen var en fruktad och obotlig sjukdom. Men man undrar om prästen hade klart för sig hur den smittar.

Ärning 1762 till 1767 kan vi i protokollen följa hur den förre båstmannen i Ärvinge och hans hustru, båda sjuka och fattiga, upprepade gånger får hjälp av socknen.

I december 1795 "Framkallades Saltpetter-sjuderidrängen Ahlgren med dess hustru, inhyses boende i Erfwinge, som voro instämnde för ogudaktigt och oxtel samlevnad ." Ordet "oxtel" betyder okristelig. Ahlgren ägnade sig tydligen åt vad som i dag kallas hustrumisshandel. När grannarna gick in i Ahlgrens stuga för att ta reda på vad som var orsaken till det oväsen de hörde gav sig Ahlgren på dem i stället. Trots att hustrun klagade på "*Iidet övervåld* " ansågs det omöjligt att bevisa vem som var skyldig till bråket och stämman nöjde sig med att varna makarna Ahlgren för att fortsätta.

Ärvinge skola

Ärvinge hade även en skola. Skolan byggdes 1889 på mark som Kistas ägare donerade men eftersom marken tillhörde Ärvinge kallades skolan för Ervinge mindre folkskola eller kort och gott för Ervingeskolan. Skolan användes till och med vårterminen 1934. Det berättas att den avgående lärarinnan satt i skolhuset hela den sista dagen och väntade på att någon från kommunen skulle komma och avtacka henne och skolan, men ingen kom.

Skolan låg i närheten av nuvarande Kista centrum. På en militär karta från 1920 ligger skolan inom riskområdet för en skjutbana. Skolan revs 1974. Ären närmast före rivningen hade Svenska Brukshundsklubben haft den som klubblokal.